

5. Єпик Л., Петренко Н. Система фінансування лікпунктів у 20-х рр. ХХ ст. на Сумщині. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4, No 8. Pp. 1001–1010. DOI: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.37-8>. (дата звернення: 07.04.2024).

6. Общий свод по Империи результатов разработки данных первой всеобщей переписи населения произведенной 28 января 1897 года. Т 1. / под редакцией Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург, 1905. 268 с.

7. Петренко Н. Вчителі початкової освіти дорослих Сумщини 1920-х – початку 1930-х рр.: просопографічний портрет. *Сторінки історії* : збірник наукових праць. Вип. 51. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2020. С. 135–146. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.51.2020.220181> (дата звернення: 07.04.2024).

8. Петренко Н. Причини та принципи впровадження обов'язкової освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття. *Сумська старовина*. 2023. № LXII. С. 14–22. DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.62.2> (дата звернення: 07.04.2024).

9. Учебный план питань лікнепу. *ДАСО*. Ф. Р-2322. Оп. 2. Спр. 104. Арк. 20.

10. Щоденники вчителів-ліквідаторів. *ДАСО*. Ф. Р-5601. Оп. 1. Спр. 708. Арк. 1–14.

ОСМИСЛЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ

Снегірьов Ігор

Сумський державний педагогічний університет

кандидат філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін.

Соціальні закони, викликані до життя класичною наукою описують явища, властиві суспільству в періоди еволюційного розвитку, відмінною рисою яких є жорсткий зв'язок між причиною і наслідком, а також лінійні характеристики. Таке осмислення соціальної реальності є одностороннім і не зачіпає революційних, катастрофічних змін в історичному процесі. У ці періоди відбувається зміщення акцентів з організації на самоорганізацію, з лінійності на нелінійність, з оборотності на безповоротність, з детермінізму на стохастичність. Особа вже не розчинена в потоці суспільного життя. Вона тепер здатна впливати на макросоціальні процеси. Сучасне постіндустріальне суспільство з його складною структурою має відкритий характер, і вкрай неоднорідну внутрішню структуру, що приводить соціум в нерівноважний стан, тоді як класична наука, заснована на ньютонівській механіці залишала цю сферу на периферії своїх досліджень, приділяючи основну увагу рівновазі.

Перша цілісна теоретична модель розвитку суспільства в історичному контексті була розроблена в лоні християнської теології. Йдеться, в першу чергу, про теоретичні побудові Августина Блаженного «божественної держави», що створила модель, в якій суспільство – прояв божественної еманції. У його концепції історичний процес з'являється як типовий приклад лінійної моделі розвитку, яка розпрямляє часовий цикл порівняно з греко-римськими теоріями циклічного розвитку. Таке розуміння історичного процесу являється, мало не першою спробою в історії філософської думки висунути ідею прогресу. Основа і сенс історії в ідеалістичних концепціях середньовіччя – божественне Провидіння,

що зумовлює порядок і спрямованість розвитку суспільства і історичного процесу. Незважаючи на прогресивність таких побудов для свого часу, все ж подібні теорії намагаються пояснити історію як процес, детермінований деякими вищими силами.

Лише у XVII ст. теоретичні побудови філософії історії здійснюють прорив за ідейні рамки ідеалістичних громадських моделей завдяки роботам Д. Віко, Ш. Монтеск'є, Й. Гердера та ін. Окрім теологічних концепцій виникають метафізичні і натуралістичні. Рушійні сили історії в метафізичній моделі – доля або трансцендентальна закономірність, в натуралістичній – дійсна природа людини з усіма її потребами, розвиток якої обумовлений різними чинниками. Так, у рамках цього підходу географічна школа брала за основу суспільного розвитку географічне середовище і його окремі компоненти (клімат, ландшафт і інші). Демографічна школа акцентувала увагу на рості народонаселення, як домінуючому чиннику. Органічна школа трактувала громадські процеси по аналогії з процесами, що відбуваються в організмі, а соціальну розчленовану суспільства тлумачила як подібний розподіл функцій між різними органами. Але усе це різноманіття міцно обґрунтовувалося на ньютонівській моделі, яка згодом послужила основою для формування класичної картини світу.

Класична картина світу з її пануванням механістичного детермінізму і «народженою за його образом і подібності» моделлю Всесвіту, як неживого, пасивного автомата, привели до культу раціональності в науці, де Розуму, позбавленому всіх особових характеристик, прощалося все, внаслідок того, що він єдине творіння, що претендує на головну роль у всесвіті. Наука того часу не брала до уваги внутрішні тенденції, властиві природним системам, розцінюючи її прояви як опір і виклик правлінню Людини.

Прикладом перенесення природничонаукової картини світу на громадські теорії може служити монстр-держава Левіафан Т. Гоббса. Ця теорія відбила наукові настрої, і ідеї того часу. Коротко перерахуємо основні постулати його концепції. Соціальний порядок в розумінні Гоббса не еволюціонує, в ньому відсутнє осмислення історичного процесу в динаміці. Його модель – ідеально-математична побудова, що відповідає духу ньютонівської парадигми, яка також звела в абсолют універсальність математичної мови для опису явищ і процесів найрізноманітнішої природи. Для якісного прориву в розкритті суті законів соціального впорядкування знадобився час і теоретичні напрацювання в області проблем динаміки фізичних процесів і біологічної еволюції, що і знайшло своє віддзеркалення в термодинаміці і дарвінізмі. Але перш ніж перейти до аналізу цих теорій, необхідно помітити, що виникнення цих моделей стало можливим в контексті класичної картини світу, суть якої міститься в наступних постулатах:

1. Науку цікавить загальне, таке, що повторюється. Випадковість не береться до уваги. Вона сприймається як щось другорядне, як симптом недостатнього знання про той або інший процес. А оскільки особа в соціальному контексті є носієм випадку, отже, заперечується і вплив особи на макросоціальні процеси.

2. Основні положення науки повинні мати риси точного, математично вираженого знання, що спричиняє за собою домінування кількісних і експериментальних підходів. Передусім, це проявляється в поясненні цілого як суми частин.

3. Нерівноважність і нестійкість – явища негативні, спричиняючі за собою руйнівні наслідки з чого з'являється висновок, що наука повинна прагнути відкривати закони стійкого і рівноважного розвитку систем різної природи, у тому числі і суспільства. Звідси – абсолютизація причинно-наслідкових зв'язків, порушення яких трактувалося як щось другорядне, що виходить за рамки наукових досліджень.

4. Процеси, що відбуваються, зворотні в часі. Попередня їх доля, як і подальший розвиток, передбачувані на необмежено великі проміжки часу.

5. Розвиток систем носить лінійний характер і описується як поступальний, без альтернатив. Якщо ж відхилення від лінійної моделі і спостерігаються, то вони поглинаються магістральним потоком подій. У цьому контексті виникають лінійні моделі управління системами, які описуються за схемою: дія, що управляє, – результат.

6. З жорсткого детермінізму класичної механіки витікає можливість прогнозу в розвитку систем на тривалий час, а, отже, системам можна нав'язувати шляхи їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтухов В. Контури неklasичної суспільної теорії: монографія. Київ: Наш Формат, 2021. 254 с.
2. Аршинов В. Громадянське суспільство в контексті синергетичного підходу: монографія. Чернівці: Обрій, 2018. 176 с.
3. Бард О., Зодерквіст Я. Нетократія: монографія. Київ: Видавництво Жупанського, 2022. 252 с.
4. Бранський В. Соціальна синергетика і теорія націй: монографія. Днепр: Основа, 2021. 108 с.
5. Василькова В. Порядок і хаос в розвитку соціальних систем: монографія. Київ: Vivat, 2019. 480 с.
6. Даймонд Дж. Колапс: Чому одні суспільства занепадають, а інші розвиваються: монографія. Київ: КМ-Букс, 2023. 688 с.
7. Денбіг К. До питання про ентропію: монографія. Київ: КСД, 2015. 214 с.
8. Мof selfісеєв Н. Алгоритми розвитку: монографія. Київ: Піраміда, 2017. 304 с.
9. Моїсеєв Н. Системна організація біосфери і концепція коеволюції: монографія. Харків: Ранок, 2015. 160 с.

КРЕАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ МУЗЕЮ

Гурець Микола

історик, краєзнавець, член Національної спілки журналістів України

Клюєв Андрій

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
аспірант спеціальності 032 Історія та археологія

За часи діяльності історико-педагогічного музею на базі Глухівського педуніверситету, котрим упродовж багатьох років завідував ветеран Великої Вітчизняної війни І. М. Ляшко, відбулися деякі зміни у пріоритеті його діяльності. Якщо перші роки приділялась увага екскурсіям, де відвідувачів, більшість з яких були студенти, викладачі та вчителі, то нині акценти почали зміщуватися на користь науково-пошукової роботи, і в цьому є новий глибинний смисл роботи музею, адже в експозиціях музею широко представлена не тільки педагогічна, але й наукова та літературно-мистецька спадщина викладачів і вихованців найстарішого закладу вищої педагогічної освіти в Україні.

Значну роботу у цьому напрямку проводили викладачі кафедри історії, правознавства та методики викладання доцент В. І. Белашов, старші викладачі